

BAKSTEEN

Mei 2004 nummer 41

Wending en wording

UITGEVER

Koninklijk Verbond van
Nederlandse Baksteenfabrikanten
(KNB)

REDACTIE

Ewald van Hal
Jaap Huisman
Bart de Vries

**INHOUDELIJKE COÖRDINATIE
EN PRODUCTIE**

Hollander van der Mey / MS&L,
Voorburg

ART DIRECTION

Mac's, Haarlem

VORMGEVING EN OPMAAK

Studio Tigges bNO, Voorburg

LITHOGRAFIE EN DRUK

Boom Planeta, Haarlem

REDACTIE-ADRES

Florijnweg 6
Postbus 153
6880 AD VELP (Gld.)
T +31 26 384 56 30
F + 31 26 384 56 31
E knb@knb-baksteen.nl
I www.knb-baksteen.nl

**ADRESWIJZIGING OF VERZOEK
OM TOEZENDING**

richten aan het Koninklijk Verbond
van Nederlandse Baksteenfabrikanten,
Postbus 153, 6880 AD VELP (Gld.)

ISSN 0925-5923

Baksteen is het vakblad van het Koninklijk Verbond van Nederlandse Baksteenfabrikanten (KNB) en verschijnt in controlled distribution driemaal per jaar. Het blad biedt informatie over de baksteenindustrie en belicht trends in en opvattingen over baksteen en architectuur. Het wordt toegezonden aan architecten(bureaus) en stedenbouwkundigen, tuin- en landschapsarchitecten, opdrachtgevers in de bouw, ONRI-leden, centrale en lagere overheidsinstellingen, aannemers (AVM- en BouwNed-leden), HIBIN-leden, onderwijsinstellingen en researchinstututen, (vak)pers en relaties van KNB. Copyright © 2004 KNB. Het overnemen van artikelen als bedoeld in artikel 15 van de Auteurswet is niet toegestaan.

Woonhuis Sporenburg, Amsterdam
(Rapp + Rapp), foto Kim Zwarts

Steenfabriek Biezeveld B.V., Kerkdriel,
tel. (077) 474 29 20

CRH Kleiwaren Beheer BV, Neer,
tel. (0475) 51 81 00

Kleiwarenfabriek Buggenum BV,
Buggenum, tel. (0475) 59 16 66

Kleiwarenfabriek Façade Beek BV,
Beek (L.), tel. (046) 437 28 28

Kleiwarenfabriek Joosten Kessel BV,
Kessel (L.), tel. (077) 462 80 00

Kleiwarenfabriek Joosten Wesse
BV, Wesse, tel. (0475) 56 24 46

Kleiwarenfabriek De Bylandt BV,
Lobith-Tolkamer,
tel. (0316) 56 62 33/56 62 20

Kleiwarenfabriek De Waalwaard BV,
Dodewaard,
tel. (0488) 41 72 53/41 72 50

Daas Baksteen Zeddam bv, Azewijn,
tel. (0314) 65 16 44

Daas Baksteen, Steenfabriek De
Nijverheid B.V., Azewijn,
tel. (0314) 65 16 44

Daas Baksteen, Steenfabriek De Vliet
B.V., Winterswijk,
tel. (0314) 65 16 44

Engels Helden BV, Helden-
Panningen, tel. (077) 306 04 95
Steenfabriek Engels Helden BV,
Helden-Panningen,
tel. (077) 3060495

Steenfabriek Engels Oeffelt BV,
Oeffelt, tel. (0485) 361444

Steenfabriek Hijlkema B.V., Delfzijl,
tel. (0596) 62 48 48

HUWA B.V., Angeren,
tel. (026) 325 91 17

HUWA Baksteen, Steenfabriek
Huissenswaard, Angeren,
tel. (026) 325 91 17

HUWA Baksteen, Steenfabriek Spijk,
Spijk, tel. (0316) 56 62 00

"St. Joris" Keramische Industrie B.V.,
Beesel (L.), tel. (077) 474 01 00

Steenfabriek Klinkers B.V., Maastricht,
tel. (043) 347 83 33

Korevaar Beheer BV, Zennewijnen,
tel. (0344) 61 36 56

Steenfabriek Schipperswaard BV,
Echteld, tel. (0344) 61 36 56

Steenfabriek Zennewijnen BV,
Zennewijnen, tel. (0344) 61 36 56

Steenfabriek Linssen B.V., Kerkrade,
tel. (045) 541 12 22

Steenfabriek Nuth BV, Nuth,
tel. (045) 524 43 21

B.V. Steenfabriek Randwijk anno
1839, Heteren, tel. (026) 472 23 89

Steenfabriek "De Rijswaard" B.V.,
Aalst (Gld.), tel. (0418) 55 22 21

Rodruza BV, Nijmegen,
tel. (024) 322 49 60
Rodruza – Steenfabriek Rossum BV,
Rossum (Gld.), tel. (024) 322 49 60

Rodruza – BV Steenfabriek "De
Zandberg", Gendt,
tel. (024) 322 49 60

Steenindustrie Strating b.v., Oude
Pekela, tel. (0597) 61 39 20

Steenfabriek Vogelensangh, Deest,
tel. (0487) 51 24 59

Vandersanden Nederland b.v.,
Hedikhuizen, tel. (0416) 66 13 93

Wienerberger Bricks B.V.,
Zaltbommel, tel. (0418) 59 71 11

Wienerberger Steenfabriek Bemmel,
Haalderen, tel. (0481) 46 39 24

Wienerberger Steenfabriek Daams,
Spijk, tel. (026) 339 91 11

Wienerberger Steenfabriek
Doorwerth, Doorwerth,
el. (026) 339 91 11

Wienerberger Steenfabriek Erlecom,
Erlecom, tel. (024) 663 20 36

Wienerberger Steenfabriek Esbeek,
Esbeek, tel. (013) 516 92 03

Wienerberger Steenfabriek Haaften,
Haaften, tel. (0418) 59 73 01

Wienerberger Steenfabriek Heteren,
Heteren, tel. (026) 472 20 14

Wienerberger Steenfabriek Kijfwaard
Oost, Pannerden,
tel. (0316) 37 18 41

Wienerberger Steenfabriek Kijfwaard
West, Pannerden,
tel. (0316) 37 18 41

Wienerberger Steenfabriek Milsbeek,
Milsbeek, tel. (0485) 51 65 51

Wienerberger Steenfabriek Nuance,
Afferden (L.), tel. (0485) 53 12 36

Wienerberger Steenfabriek
Oosterhout, Oosterhout, tel. (0162)
46 03 12

Wienerberger Poriso Brunssum,
Brunssum, tel. (0418) 59 71 11

Wienerberger Steenfabriek Rijssen,
Rijssen, tel. (0548) 51 25 92

Wienerberger Steenfabriek Roodvoet,
Rijswijk (Gld.), tel. (0345) 55 83 43

Wienerberger Steenfabriek Thorn,
Thorn, tel. (0475) 56 12 55

Wienerberger Steenfabriek
Timmermans, Elst (U.),
tel. (0318) 47 12 27

Wienerberger Steenfabriek
Wolfswaard, Opheusden,
tel. (0488) 44 33 67

Redactioneel

INITIATIE EN LOUTERING

Baksteen is ons vertrouwd. De vanzelfsprekendheid waarmee het materiaal in de gebouwde omgeving voorkomt, is een kracht maar soms echter ook een zwakte. Dit blad poogt met zijn de redactionele koers die vanzelfsprekendheid van een onverwachte, verrassende lading te voorzien. Het tonen van toepassingen van baksteen in architectuur kan, met goed gekozen voorbeelden, de ervaring opwekken iets met nieuwe ogen te zien.

Dit jaar spreken een aantal architecten zich meer in het bijzonder uit over momenten in hun loopbaan en werk waarbij materiaal een rol speelde. In dit eerste nummer van 2004 is dat de Duitse architect Christian Rapp die in 1995 naam maakte met het door Hans Kollhoff en hem ontworpen woongebouw Piraeus in Amsterdam. De grote, zware vorm van het gebouw in combinatie met de donkere, paarsachtige baksteen heeft Piraeus tot een soort icoon op het KNSM-eiland gemaakt. Het gebouw lanceerde Rapp in zekere zin in Nederland,

Woningen De Aker (Van Wingerden Hovenier)

ook al duurde het nog enkele jaren voordat hij, na enkele zakelijke wijzigingen, met zijn huidige in Rotterdam gevestigde bureau volop in ons land begon te bouwen.

Als een soort tegenhanger daarvan besteedt 'Baksteen' dit jaar ook aandacht aan relatief jonge architectenbureaus die voor hun eerste projecten op een interessante manier met baksteen werken. Als redactie zijn we daarbij natuurlijk geïnteresseerd op welke manier de ervaring van het ontwerpen met het materiaal de nog in het verschiet liggende loopbaan zou kunnen beïnvloeden.

Een vernieuwing wordt verder doorgevoerd met het instellen van een nieuwe rubriek, waarin studenten bouwkunde wordt gevraagd binnen de kaders van een project een ontwerp te maken voor een door de redactie aan te wijzen plek in Nederland. De redactie hoopt daarmee de fantasie en verbeelding te prikkelen op een manier die het ontwerpen met baksteen verrassend en boeiend maakt.

Rectificatie

Helaas zijn er bij drie foto's in het decembernummer 2003 van 'Baksteen' verkeerde bijschriften geplaatst. De juiste bijschriften zijn:

Pg. 9: La Résidence, Maastricht (A. Galfetti, Y. Keromnes, B. Snelder)

Pg. 12: Stoa, Maastricht (Luigi Snozzi)

Pg. 13: La Résidence, Maastricht (A. Galfetti, Y. Keromnes, B. Snelder)

4 HET KEERPUNT

TERUG NAAR DE KERN

door Jaap Huisman

Foto: Mick Polaczyk

In het oeuvre van Christian Rapp doen zich twee keerpunten voor. De eerste is zijn beslissing het bureau van de gelauwerde Hans Kollhoff te verlaten. Het tweede is zijn besluit zich geheel op Nederland te richten. Over de ontwikkeling van een liefhebber van een geometrische motief.

10 PORTRET: CHRISTIAN RAPP

door Jaap Huisman

In een vraaggesprek uit Rapp zich over zijn voorliefde voor de donkere steen en hoe zijn architectuur stevig in de schoenen moet staan.

12 DE DROOMFABRIEK

Studenten van de opleiding Bouwkunde aan de Haagse Hogeschool wagen zich aan een fantasieontwerp voor het te slopen Jan Swammerdam Instituut in Amsterdam.

16 HERKIJKEN: HET HUIS BARTOLOTTI

Schrijver Nicolaas Matsier beziet een favoriet bakstenen pand in Amsterdam met verliefde ogen. 'Wie het huis Bartolotti eer wil bewijzen, moet het benaderen vanaf de Singel!'

18 DE INTRODUCTIE

RIJKDOM DANKZIJ NIET IETS MEER DOEN

door Marina de Vries

Het Amsterdamse bureau Wingerden Hovenier Architecten werd onlangs door het architectuurplatform Arcam bestempeld als belofte voor de toekomst. In 1997 won het bureau een prijsvraag voor woonhuizen in het Noordhollandse dorp Vijfhuizen. Voor hun tweede project, woontorens in Amsterdam, koos het bureau voor een ruige baksteen in aardkleuren.

22 HET UITZICHT

door Jaap Huisman

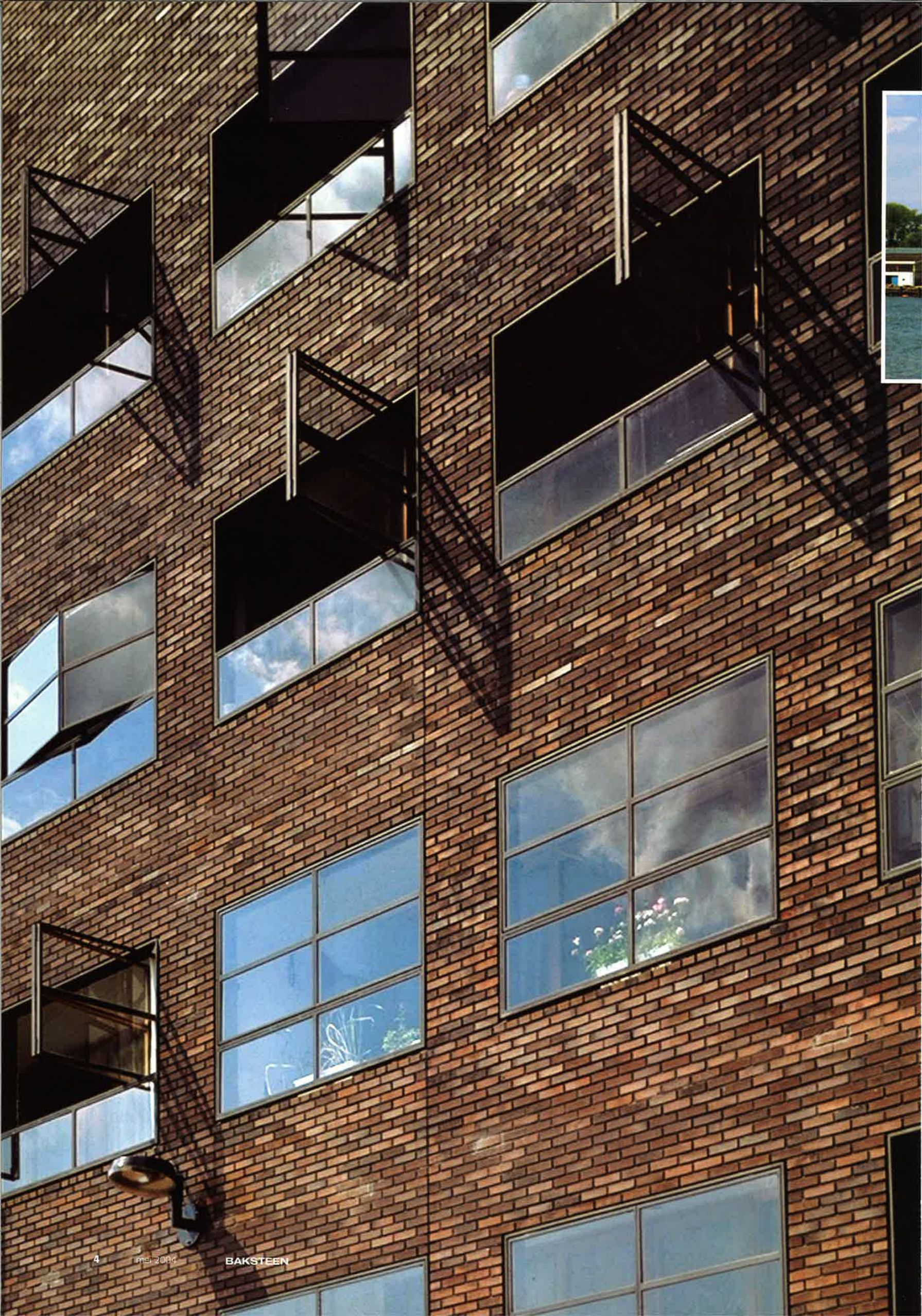
Na 25 jaar in De Steeg te zijn gevestigd in het voormalige gemeentehuis heeft KNB die vertrouwde plek aan de bosrand verlaten en een nieuw kantoor in Velp betrokken. Het Keramisch Huis is een uitstekend voorbeeld waartoe innovatief ontwerpen en bouwen met baksteen in staat is. Van verlijmd baksteen tot keramische elementen. De ingebruikname van het nieuwe kantoor ging gepaard met een klein symposium voor architecten.

23 TECHNISCHE RUBRIEK

IB2MAC VOOR HET EERST IN ONS LAND

door Govert Koers

Foto's: Mick Palarczyk

Terug naar de kern: *mindere* **meer**

IN HET OEUVERE VAN CHRISTIAN RAPP, 41 JAAR OUD EN GEBOREN IN MUNCHEN, KOMEN TWEE BREEKPUNTEN VOOR. HET EERSTE IS ZIJN VERTREK BIJ HET BUREAU VAN HANS KOLLHOFF IN 1992 EN HET TWEEDE IS HET BESLUIT OM ZICH OP NEDERLAND TE CONCENTREREN EN IN ROTTERDAM SAMEN MET ZIJN VROUW HET BUREAU RAPP + RAPP TE STICHTEN. DAAR GAF HIJ EEN IMPONERENDE UITDAGING VOOR OP: BERLIJN. WELKE INVLOED HEEFT DAT GEHAD OP ZIJN ARCHITECTUUR?

P

Piraeus. Het woonblok op KNSM-eiland (1989 – 1995) dat zo'n invloed heeft gehad op Nederlandse woningbouw in de jaren erna, vormt ook een ankerpunt voor wie over Christian Rapp praat. Daarvoor is het in de eerste plaats nodig opnieuw de impact voor de geest te halen die het gebouw teweegbracht. De grote, zware vorm en de zorgvuldige, maar beperkte detaillering – met referenties aan de Amsterdamse School – werkten destijds als een bevrijding. Piraeus bracht de waardering voor het woonblok weer terug. Het woongebouw van Frits van Dongen aan de overzijde van KNSM-eiland, op Sporenburg, is weliswaar van zink en glas, maar de als een uit het water oprijzende mastodont was nooit zó tot stand gekomen zonder Piraeus.

En dan natuurlijk de diepe, donkere baksteen. Ook daarin zette Piraeus de toon voor een trend. Opnieuw was het Van Dongen die het oppakte. Op de Landtong (Kop van Zuid) verrees een magnifiek wooncomplex van zijn hand waarvoor hij de gewenste donkere baksteen speciaal liet maken. Daarna

Foto Mels van Zutphen

Deelplan 4 Centrum, Buitenplaats Ypenburg (Den Haag)

Elke architect is **verzot** op
geometrische **motieven**
maar **Rapp** lijkt er wel een
bijzonder **liefhebber** van.

Woonhuis Borneo, Amsterdam

Foto: Kim Zwarts

drong de donkere, genuanceerde en bij tijd en wijle gesinterd uitzierende baksteen snel overal door. Kollhoff en Rapp hadden school gemaakt.

OPMARS

Succes kan belastend zijn. Na 'Piraeus' duurde het toch een tijdje voordat Rapp vaste voet aan wal kreeg in Nederland. Hij verliet Kollhoff en begon een bureau met Stephan Höhne. Vestigingen in Berlijn en aan de KNSM-laan. Piraeus uiteraard. Een periode waarin zij zich zowel op Berlijn als op Nederland probeerden te richten. Direct na de val van de Muur kwamen er opdrachten, onder andere een kinderdagverblijf en woningen in Karow. Maar de poging smoorde echter uiteindelijk in de culturele onbekendheid van Höhne met Nederland en de stagnatie van de Berlijnse herstructurering, doordat de bouwsubsidies werden beëindigd. Voor de grote prestigieuze projecten die wel doorgingen, werden bovendien vooral internationale succesarchitecten gevraagd.

In 1998 kwam een einde aan de samenwerking. Höhne keerde terug naar Berlijn. Rapp koos, samen met echtgenote Birgit, volledig voor Nederland. Hun huidige bureau is gevestigd in Rotterdam. Dankzij de nesteling in het spreekwoordelijke Nederlandse netwerk van woningbouwverenigingen en marktpartijen gaat het sindsdien goed. Rapp + Rapp bouwt op diverse plekken.

De opmars zette in met het winnen van de Maaskantprijs voor jonge talenten. De daarop volgende kleine opdrachten zijn nu te beschouwen als de vingeroefeningen voor het grotere werk. Dat valt te zien aan twee woonhuizen die Rapp aan de Scheepstimmermanstraat op Borneo ontwierp. Een daarvan, het huis Santen, springt eruit omdat het onmodieus symmetrisch is, met een gang in het midden die uitzicht biedt op het waterbekken erachter en met een woonkamer

Kinderdagverblijf, Karow, Duitsland

op de eerste etage over de volle breedte. Misschien is de (vrije) kavel niet ten volle benut, zou de kritiek kunnen luiden. Het wijkt in zijn heldere opzet wel af van de meer gesloten buurhuizen.

EERLIJKE FORM, EERLIJK MATERIAAL

Natuurlijk is elke architect verzot op geometrische motieven maar Rapp lijkt er wel een bijzonder liefhebber van. Van de parallelogrammen/trapezijs in Ypenburg tot het reusachtige vierkante blok dat over het pakhuis Wilhelmina aan de Oostelijke Handelskade zal uitkragen. In alle gevallen gaat Rapp uit van een eerlijke vorm, die wordt gehuld in eerlijk materiaal. Het leidt tot gebouwen die zijn wat ze zijn. Daarmee heeft hij het meest zichtbaar afstand genomen van de enigszins drukkende monumentaliteit van de Berlijnse architectuur. De wooncomplexen daar beschikken over een naar binnen gekeerde plattegrond, een model dat Rapp bijvoorbeeld in Ypenburg weliswaar overneemt, maar ook compenseert door een toegankelijke, uitnodigende plint toe te passen.

Nieuw in zijn werk zijn de bruggen die hij voor IJburg ontwierp, maar die nu nog in afwachting van de bebouwing en zijn bewoners als schilden in het zand staan geplant. Brugleuningen die doen denken aan de boorden van schepen, of aan sluisdeuren. Maar volgens Rapp waren de referenties echter aan de spoorbruggen bij het Centraal Station ontleend. Zolang IJburg nog betrekkelijk leeg is, doen ze nog oversized en heftig aan, maar straks met een volgebouwd Haveneiland zullen ze ongetwijfeld worden opgenomen in het stedelijk weefsel. Dan moet het zijn alsof ze er, net als Piraeus suggereert, al decennia hebben gestaan.

MINDER, MINDER

Wie de portfolio van het bureau doorbladert, constateert dat er een grote afstand is gekomen tussen Rapp en Kollhoff enerzijds en tussen Rapp en de Berlijnse bouwpraktijk anderzijds. In grote lijnen komt het erop neer dat voor Rapp 'minder' steeds meer aan betekenis is gaan winnen. Ook bij Kollhoff is de hang naar het minimale te zien – er zijn overduidelijke

Woonhuis Sporenburg, Amsterdam

referenties aan de Chicago-school die door Kollhoff wordt geprezen – maar zeker in Kollhoffs ontwerpen voor de kantoorstoren aan de Potsdamer Platz en de nieuwe ministeries van Buitenlandse Zaken, Koninkrijkszaken en Justitie in Den Haag belijdt hij een bijna romantische liefde voor torens die hoe hoger hoe ijler worden, maar met hun gemetselde huid stevig op de grond staan. De versiering is subtiel. In Den Haag zoekt Kollhoff het in de manier waarop de ramen van de relatief lage torens in de gevel liggen; hij benut de dilatatievoegen door op die plaatsen kleine verspringingen toe te laten. Hij onderbreekt de opgaande lijn met driehoekige terrassen, waardoor de kleine wolkenkrabbers minder lomp worden.

SLANK AN SICH

Op de Vinex-locatie Ypenburg (Den Haag) ontwierp Rapp een groot centrum. Hoewel de stedenbouwkundige één reusachtig gebouw voor ogen had, knipte Rapp het enorme volume op in een aantal bouwblokken met er

bovenop slanke torens. Niet slank gemaakt door vormtechnische ingrepen, zoals Kollhoff het doet, maar slank an sich. Het gevolg daarvan is dat er maar één appartement per laag is gepland, een gedurfde zet in de egaliserende Nederlandse woningbouw. Maar dat móet om een sterk contrast te bereiken tussen de horizontale hoven en de torens die erop staan. Er is voordat er nog maar een toren staat, al een vergelijking gemaakt met de beroemde torens van het Italiaanse stadje San Gimignano, wat eigenlijk niet geheel terecht is, omdat de torens van San Gimignano veel verder uit elkaar staan. Het zegt natuurlijk wel iets over de verwachting dat het ontwerp van Rapp de locatie een sterke identiteit zal geven.

Los van de vergelijking met San Gimignano, is het dankzij de slanke torens van Rapp dat Ypenburg straks over een duidelijk gemarkeerd en goed vindbaar wijkcentrum zal beschikken. Ypenburg laat zien hoe Rapp kennelijk zijn handschrift heeft gevonden. Bij Kollhoff had Rapp de gelegenheid te

'De **rijkdom** van het materiaal vormt een **tegenwicht** tegen de **abstractie** van de **moderne** architectuur.'

bestuderen hoe een architect zijn eigen stijl zoekt, op een moment dat de jongere Rapp zijn ei nog niet gelegd had. Kollhoff, zegt Rapp, vond dat handschrift door elementen uit de architectuurgeschiedenis te samplen en opnieuw te componeren. Rapp ging de andere kant uit: hij laat het materiaal voor zich spreken. Het ontwerp moet zijn kracht ontlennen aan zijn eigen uitstraling.

'De rijkdom van het materiaal vormt een tegenwicht tegen de abstractie van de moderne architectuur.' Dat is goed te zien in de paar vrijstaande huizen die hij heeft ontworpen op Sporenburg in Amsterdam. Ze zijn voorzien van provocerende want gesloten voorgevels. Hooguit een raam is er, bedoeld om licht in de keuken te brengen. De deur, te bereiken via een steegje, zit opzij. Kijk je omhoog dan zie je bovenin hoe een trap buitenom naar het dakterras voert. Radicaal is ook de achtergevel van het 'achterhuis' dat van het voorhuis gescheiden is middels een patio. Een pui van melkglas met kruislings spandraden ervoor moet voorkomen dat de privacy in het toch al dichtbebouwde wijkje van Amsterdam geschonden wordt.

Het sterke contrast tussen open en gesloten komt al voor in een ouder gebouw van Rapp, het kinderdagverblijf uit 1998 in de Berlijnse uitbreidingswijk Karow. Prominent in de gevel is een gesloten vlak van baksteen in het midden met daaronder de entree en ramen aan weerszijden. Juist de hoeken zijn opengewerkt met grote vierkante ramen in witte lijsten. Zo accentueert hij anders dan Rietveld het gevelvlak; de laatste gebruikte de (open) hoek juist als scharnier tussen twee vlakken.

Fotograaf: Kees Hummel

Woonhuis Sporenburg, Amsterdam

BEZINNING

'Als het goed gaat met de economie verkeert de culturele creativiteit in een dal,' zegt Rapp. 'Ze zijn tegengesteld aan elkaar.' De golven van de economie bereiken op een ander moment hun springtij dan die van de cultuur. Voor de architectuur wil dat zeggen dat de hausse van de jaren negentig weliswaar fantastische objecten heeft opgeleverd, die profiteerden van de spendeerdrijf. In een periode van stagnatie kan de kortademigheid verdwijnen en is er weer plaats voor bezinning – iets dat de architectuur geen kwaad kan, omdat ze wordt losgezongen van hype en trend. Vooralsnog lijken de bouwwerken van Rapp + Rapp niets van doen te hebben met modegrillen. Zoals Hans van Manen zei dat dans niets anders uitdrukt dan dans, zo drukt de architectuur van Rapp niets anders uit dan bouwkunst.

Jaap Huisman

Christian Rapp

Foto: Janine Schrijver

Portret Christian Rapp

MET PIRAEUS OP HET
KNSM-EILAND IN
AMSTERDAM BRAKEN
HANS KOLLHOFF EN
CHRISTIAN RAPP TIEN
JAAR GELEDEN DOOR IN
NEDERLAND. VAAK STAAT
DE HANDTEKENING VAN
KOLLHOFF ONDER DE
TEKENINGEN. WAT IS VAN
KOLLHOFF EN WAT VAN
RAPP? 'JE ZOU KUNNEN
ZEGGEN IN WERKOMVANG
MEER RAPP EN IN ONT-
WERP MEER KOLLHOFF.
HIJ WAS ER IN DE BEGIN-
FASE GROTENDEELS BIJ
BETROKKEN, MAAR
NAARMATE DE VOLTOOI-
ING IN ZICHT KWAM, WAS
IK STEEDS MEER VER-
ANTWOORDELIJK. HET
AANDEEL VERSCHUIFT.
OP EEN GEGEVEN
MOMENT BEN JE GELIJK-
WAARDIG.'

Tien jaar staat het er. Hoe kijk je er nu tegen aan? 'Het is altijd voor verbetering vatbaar, maar het complex gedraagt zich redelijk goed. Ik constateer met een zeker optimisme dat de samenstelling van de bevolking verkleurt. Het gaat nu van zuivere sociale woningbouw naar een gemixte bewonerscliëntèle. Piraeus moest wat mij betreft een voortzetting zijn van de traditionele Nederlandse woonwijken, zoals Amsterdam-Zuid en Rotterdam-Spangen. Het is ontworpen in de geest van Berlage en Oud. We wilden een dialoog aangaan tussen het gewone en het ongewone. Als het gebouw een soort ruimteschip is dat daar is neergedaald, waarom hebben jullie dat aspect niet benadrukt door het helemaal van metaal te maken, is de vraag die we ons stelden. Maar we besloten dat het de traditionele materiële kenmerken uit de architectuur moest hebben, zodat het de toeschouwer op het verkeerde been zet. Stond het er al honderd jaar of nog maar net? De donkere steen met een soort blauwvaas vonden we noodzakelijk om massa tot stand te brengen. Met glas bereik je dat meestal niet.'

De donkere steen van Piraeus is ook gangbaar op Borneo-Sporenburg waar jullie enkele huizen hebben ontworpen. 'Ik was voorstander van de baksteencommissie. Adriaan Geuze van West8 was supervisor van het gebied. Hij beoogde een soort Kafkaëske somberheid in de wijk, iets wat herinnerde aan het industriële, nautische karakter. Hij was buitengewoon streng. Sneed alle huizen af op 9 meter hoogte omdat hij vond dat het niet te wild mocht worden. Achteraf kun je misschien een indeling maken van Geuzes plannen voor en na zijn midlifecrisis, want in Ypenburg waar wij ook bouwen, mag het wat hem betreft best gezellig zijn. Daar verspringen de gevels in hoogte en diepte, contrasteren de stenen en hebben de huizen een voortuintje.'

Jullie bouwen zelf het nieuwe hart van Ypenburg. 'Dat is een centrum waar Piraeus driemaal in past. Aanvankelijk had de stedenbouwkundige Frits Palmboom daarvoor één gebouw in gedachten, maar dat bleek een schaalvergissing. Wij knipten daarom die massa op in negen bouwblokken en plaatsten op elk daarvan een slanke toren, die per etage een appartement heeft. Traditioneel bevindt zich in een nieuwbouwwijk de bejaardenflat in zo'n hoogbouwaccent, maar dat wilden we niet. Dat worden altijd van die dikke torens met een banaal programma.'

Hoe heb je als architectuur vat op het winkelcentrum? Want dat wordt door wetmatigheden gedictieerd. 'Gewoonlijk liggen aan de uiteinden twee supermarkten en een lange winkelstraat ertussen. Dat hebben we vermeden door de supermarkten in het midden te leggen, die goed aansluiten op de parkeergarages eronder. Het probleem van een winkelcentrum in een Vinexwijk is namelijk dat het er druk is op vrijdag en zaterdag en rustig in de rest van de week. Je moet dus nadenken over de afstand van de parkeergarage naar de entree van de supermarkt. Natuurlijk zit je vast aan het commerciële sausje dat over zo'n winkelcentrum wordt gelegd; het enige wat je kunt doen is een zo neutraal mogelijke stijl aanbieden, een decor dat bestand is tegen de kerstboom in de winter en de terrasstoel in de zomer. De architectuur moet stevig in zijn schoenen staan.'

Wat heb je uit Duitsland in Nederland kunnen introduceren? 'De kunde om een massa te vormen. Wat we in Duitsland hebben geleerd, is het werken van groot naar klein. In Nederland gebeurt bij de opleidingen juist het omgekeerde: van klein naar groot. Daardoor is een woningblok in wezen een optelsom van woningtypes. Wij werden, met name voor binnenstedelijke locaties, geschoold om de volgorde aan te houden van stedenbouw naar massa, organisatie, ontsluiting en tenslotte naar de individuele woning. Zo konden we in Piraeus maar liefst 150 verschillende woningtypes onderbrengen. Het voordeel daarvan is dat je al in een vroeg stadium invloed hebt op het ontwerp, zelfs nog voor er een programma van eisen is.'

In navolging van Piraeus ontwerpen jullie een nieuw woongebouw, Nieuw Wilhelmina, aan de Oostelijke Handelskade dat zich spectaculair over het oude pakhuis heen buigt. Vonden welstand en monumentenzorg dat wel goed? 'Ze waren er juist heel enthousiast over en stellen het als norm voor de andere nieuwe pakhuizen in dat gebied. Aan dat oude pakhuis Wilhelmina is in de loop der jaren zoveel vertimmerd dat het geen monument kan zijn, dus we mochten onze gang gaan. We zaten aan een aantal beperkingen vast, zoals de floorspace index, de maximaal te bebouwen oppervlakte, lichtinval en privacy. Omdat er naast de spoordijk en de weg ook behoorlijk veel geluidsoverlast is, heeft de gemeente besloten de werkgebouwen zoveel mogelijk in de buurt van het Centraal Station te concentreren en de appartementen meer naar het oosten te verschuiven. In het stedenbouwkundig plan wordt daarom gesproken van een wandzone die het lawaai opvangt en een objectenzone. Integratie tussen oud en nieuw was het thema. Dit heeft nu geleid tot twee afzonderlijke gebouwen, hoewel het eigenlijk beter was geweest één gebouw te maken. Constructief kan het, zo'n enorm uitsteeksel over Wilhelmina heen. En binnen willen we net als in Piraeus weer een breed scala aan appartementen ontwerpen. Eerst is er de massa, inderdaad, en daaraan ondergeschikt de individuele woning.'

Door Jaap Huisman

Dit jaar start in 'Baksteen' een nieuwe rubriek onder de titel 'De droomfabriek'. Daarvoor worden studenten van verschillende opleidingen Bouwkunde in het Land gevraagd een hypothetische opgave uit te werken. De redactie van 'Baksteen' legt hen een opdracht voor in de vorm van een oplossing voor een specifieke plek, vraagstelling of uitdaging. De opdracht geeft met opzet veel ruimte aan de verbeelding, fantasie en creativiteit. Tegelijk beperkt hij zich voornamelijk tot het scheppen van een 'gevelbeeld' waarin vooral materialisering met – uiteraard – baksteen tot uiting moet komen. Onderzoek op stedenbouwkundig en functioneel niveau is hierin ondergeschikt. Hoewel de redactie zich bewust is dat hierdoor een risico van vrijblijvendheid ontstaat, wordt dit hopelijk gerechtvaardigd en gecompenseerd door de inventiviteit van de uitwerkingen.

Voor deze eerste aflevering van de rubriek is gekozen voor een plek waar het zeker van is dat er een grote ingreep zal komen. Het betreft het Jan Swammerdam Instituut aan de Eerste Constantijn Huygensstraat in Amsterdam. Oorspronkelijk in 1965 opgeleverd als het eerste gebouw van wat een groot modern ziekenhuiscomplex in de Kinkerbuurt moest worden (WG-terrein), werd al bijna direct daarop besloten dat dit complex alsnog aan de rand van Amsterdam zou verrijzen. Ruim 14 jaar later werden de eerste delen van Academisch Medisch Centrum in de Bijlmer in gebruik genomen.

Het Jan Swammerdam Instituut verloor zijn functie (medisch laboratorium) en werd daarna enige jaren gebruikt door een kunstenaarsorganisatie. In 2001 stemde de deelraad van Amsterdam Oud-West in met de sloop van het gebouw en besloot ook voor herontwikkeling en nieuwbouw voor het gebied. In een stedenbouwkundig programma van eisen – opgesteld door Jo Crepain – wordt geconstateerd dat in Oud-West drie sterk verschillende structuren voorkomen: het oude stratenpatroon, een bouwblokkenstructuur en de open structuur van het WG-terrein.

Een groep studenten van de Haagse Hogeschool (opleiding Bouwkunde) heeft zich op grond van deze en aanvullende informatie gewaagd aan de vraag van de redactie van 'Baksteen' om op de plek van het Jan Swammerdam Instituut iets nieuws te laten verrijzen. Daarvoor is gedurende een week in workshop-verband gewerkt aan het bepalen en organiseren van functies en stedenbouwkundige inpassing en vervolgens aan een 'beeld'. In korte begeleidende teksten geven de studenten een toelichting op hun resultaten.

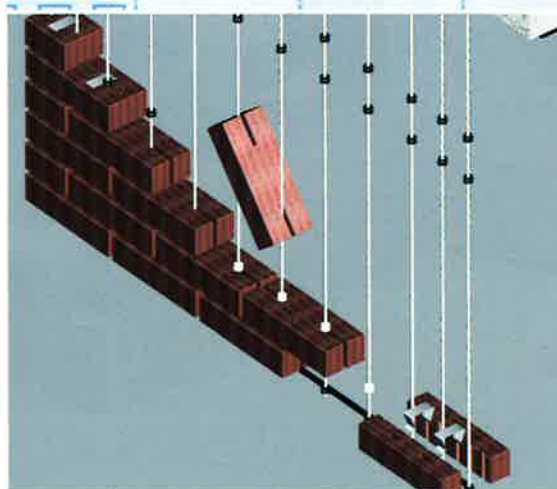
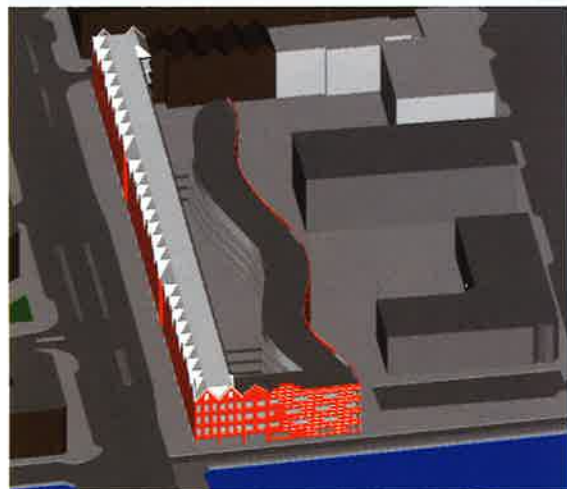
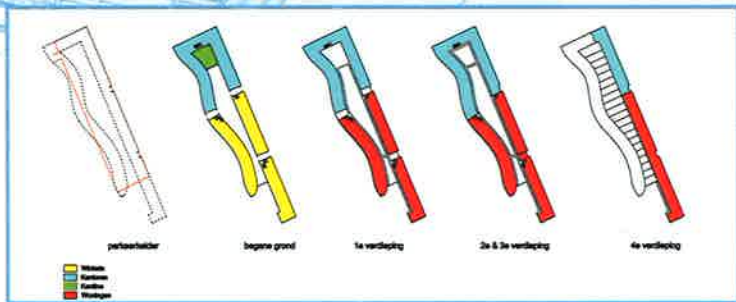
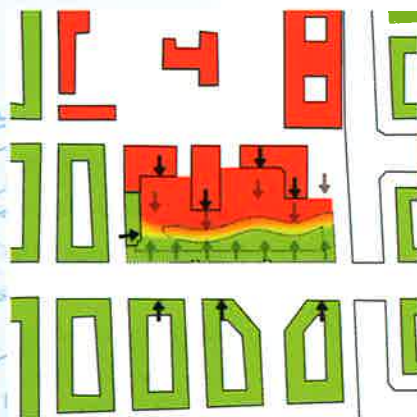

Mark van der Bijl

Kwan Yeung Li

Mark en Kwan Yeung hebben de situering van het nieuwe gebouw beschouwd als een plek waar twee typen sferen als het ware worden samengeperst. Het rommelige WG-terrein met de vrij in de ruimte geplaatste utilitaire gebouwen en de woonwijk aan de overzijde. Ze geven dat weer als een groene en rode zone. Het gebouw dat zij bedachten moet die samenkomst van twee soorten gebieden letterlijk verbeelden. Dat heeft geresulteerd in een hybride vorm, die zich aan de kant van de Eerste Constantijn Huygensstraat laat zien als een langgerekt, gesloten woonblok dat aan de bovenzijde wordt beëindigd door een repeterende reeks semi-klassieke gevels. Het stratenpatroon van de tegenover liggende 19e eeuwse woonwijk laten Mark en Kwan Yeung terugkeren door middel van doorsnijdingen in het lange woonblok. Deze glazen inkepingen bieden bovendien zicht op het gebouw erachter.

Aan die kant bedachten Mark en Kwan Yeung een slingerende wand waarmee het totale complex wordt afgesloten en er een binnenruimte ontstaat. Dit atrium is overdag toegankelijk voor gebruikers en passanten, maar wordt 's avonds uit veiligheidsoverwegingen afgesloten. Vooral de overgangen van de formele gevel aan de voorzijde en de bijna antroposofische wand aan de achterzijde trekken de aandacht. Materialisering met baksteen speelt daarin een hoofdrol. Interessant is daarbij dat beide studenten in de marge van hun project een systeem voor een 'baksteengordijn' bedachten.

AANZICHT
LENNEPK

De Droomfabriek

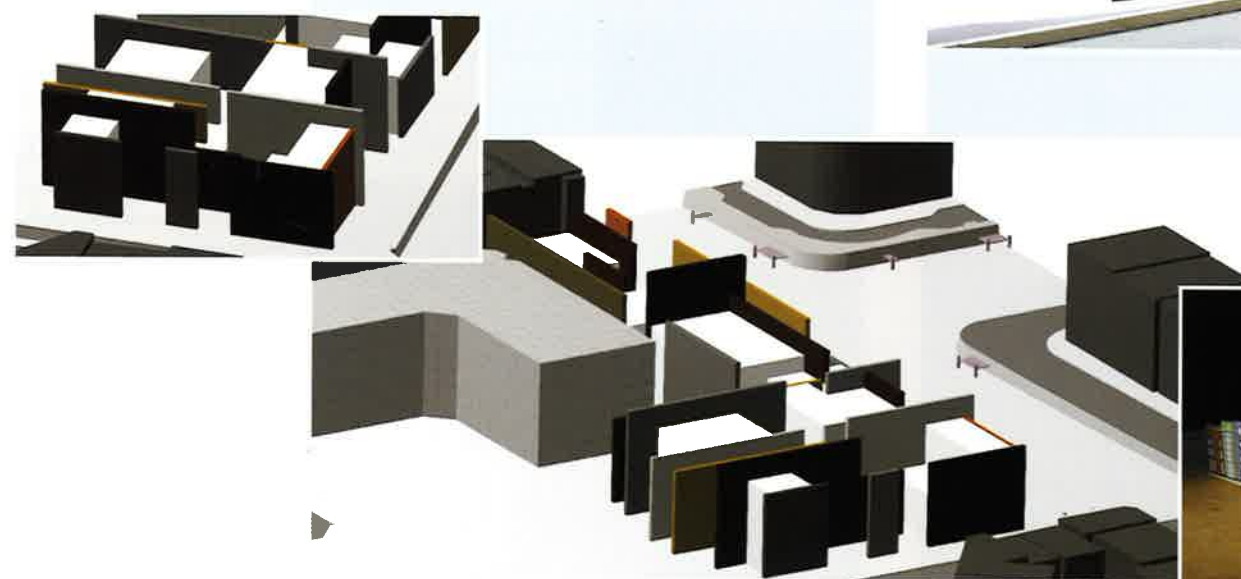
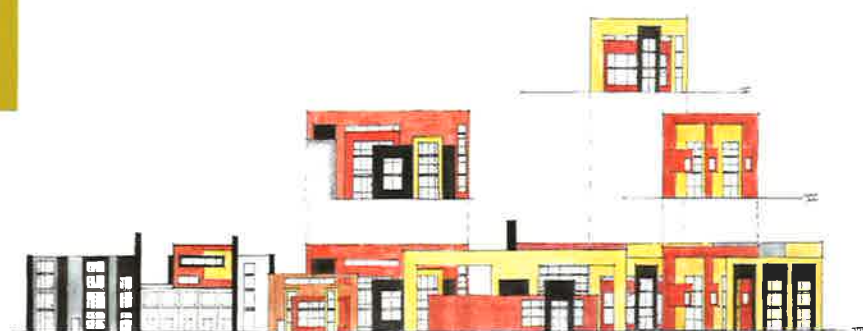
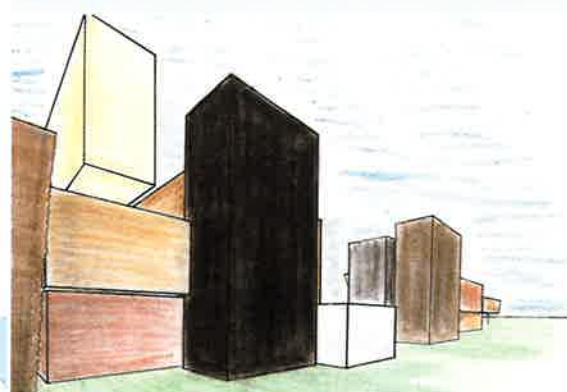

De Toelichting

Rutger Schoenmaker

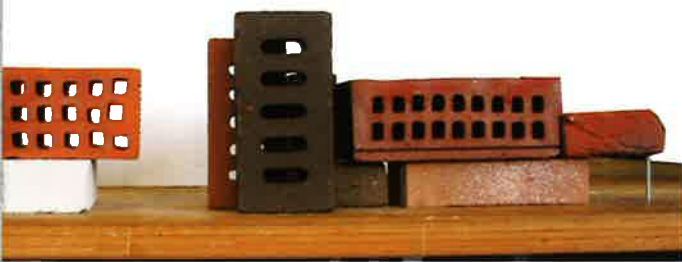
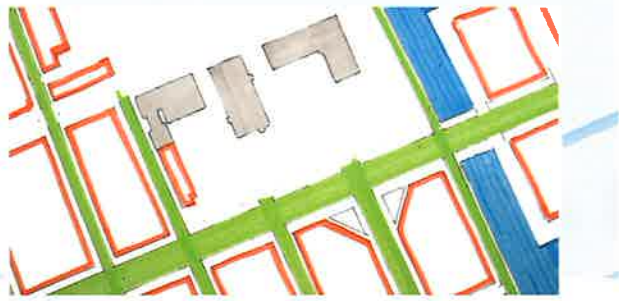
Het grote contrast tussen het WG-terrein en de woonwijk bracht Rutger ertoe zich te bezinnen op mogelijkheden een passende overgang te maken. Daarbij is uiteindelijk de baksteen zelf zijn ontwerpmiddel geworden. Het resultaat is een intrigerende stapeling van 'bakstenen', die zorgt voor een fors bouwvolume maar dat door de toegepaste compositie toch een boeiende massa oplevert. Rutger vatte de opdracht op als een demonstratieproject van wat je met baksteen kunt doen. Daarvoor bedacht hij onder andere dat de kopse kanten van zijn complex zou moeten bestaan uit behakte steen.

In zijn ontwerp markeren twee rechtop staande volumena het terrein. De stenen die hij voor zijn maquette gebruikte, zouden ook model kunnen staan voor de soort baksteen die hij voor de gebouwen zelf wil voorschrijven. Een intrigerende suggestie is om de voegen uit glasstrookjes te laten bestaan.

De Beoordeling

Johan Stevens en Arnout Barendrecht

Wat is baksteen? Het antwoord op die vraag – een vorm van behang in de vorm van halfsteensmuren en zelfs strips - lag aan de basis van de oplossing waarmee Johan Stevens en Arnout Barendrecht kwamen. Hun ontwerp behelst niets minder dan een soort levend billboard voor baksteen te zijn. Ook zij stuitten op het grote contrast tussen het WG-terrein en de woonwijk. En besloten daarom een nieuwe stedelijke wand te maken en de rooilijn ter plaatse te herstellen. Het als rommelig ervaren WG-terrein contrasteren zij door voor hun woonblok een strak grid te maken dat eenheid aan de bouwlocatie geeft, maar waarmee echter wel naar hartelust gevarieerd kan worden. Want het grid bepaalt weliswaar de kavels, maar vanaf dat moment heerst er grote vrijheid. Elke kavel wordt uitgegeven aan een andere architect, bepaalde Arnout die voor de ene helft 'tekende'. Hij beoogde door verschillende ontwerpstijlen toe te staan toch een herkenbare ritmiek te verkrijgen.

Johan hield zijn helft meer in eigen hand. Baksteen is vandaag de dag grotendeels een gevelmateriaal, stelt hij, dus maakt hij dit letterlijk zichtbaar door de bouwvolumen uit plakjes baksteen te laten bestaan. Het resulteert in een gelaagde opbouw die bij nadering steeds meer van zijn complexiteit vrijgeeft.

Mark van de Bijl en Kwan Yeung Li

Het ontwerp voorziet in een fraai vormgegeven woongebouw waarbij de strakke ritmiek van de Constantijn Huygenstraat wordt overgenomen. De bakstenen gevels worden uitgevoerd in baksteen die in kleur slechts nuances verschillen. Het gebouw gaat aan de achterkant over in een golvende gevel uit baksteenpanelen van ca 1 m hoog en drie meter breed. De panelen worden gescheiden door contrasterende baksteen waardoor van afstand de suggestie wordt gewekt dat extreem grote bakstenen zijn verwerkt. De studenten hebben, en passant als alternatief voor het traditionele metselwerk van de golvende gevel, twee vernieuwende manieren bedacht de baksteen droog, dus zonder mortel, te verwerken. De manier van verwerken door het vlechten van de baksteen met tuidraden lijkt zeer kansrijk ooit werkelijkheid te worden.

Rutger Schoenmaker

Voor zijn ontwerp is Rutger uitgegaan van de baksteen die in vele soorten en maten verkrijgbaar is. De strengperssteen bijvoorbeeld beziet hij als een schaalmodel van een groter bouwvolume. Deze manier van ontwerpen heeft een fraai beeld opgeroepen van een woongebouw in baksteen dat enerzijds zeer verrassend is maar anderzijds ook heel vertrouwd overkomt.

Johan Stevens en Arnout Barendrecht

De ontwerpogave is door beide heren bijzonder origineel opgevat. Het stedenbouwkundig rommelige WG-terrein wordt vakkundig aan het oog onttrokken door een gebouw dat op zichzelf de aandacht zal trekken. Het ontwerp is een driedimensionale kunstwerk in de traditie van Rietveld. Het kleurgebruik en het relatief grote aantal naast, achter en dwars geplaatste schijven die de gevels vormen laat de mogelijkheden van baksteen goed tot zijn recht komen.

Op verzoek van de redactie kijken schrijvers
opnieuw naar hun favoriete bakstenen gebouw

Het huis Bartolotti

Het nieuwe huis werd in 1618 of 1619 betrokken door
een van de drie destijds rijkste burgers van Amsterdam.

Zijn prachtige Italiaanse naam - Guillelmo Bartolotti - had de bouwheer (die eigenlijk Willem van den Heuvel heette) verkregen als onderdeel van een erfenis, van de kant van een kinderloos gestorven Italiaanse oom die bankier was geweest.

Het dubbele woonhuis werd uitgevoerd in baksteen van een opzienbarend rood. Er zijn wel meer van zulke extra large huizen gebouwd. Maar dit, en dat is wat het zo sensationeel maakt, is het enige grachtenhuis met een dubbele knik.

Als men het huis Bartolotti de verschuldigde eer wil bewijzen, moet men het benaderen vanaf de Singel. Sla de Driekoningenstraat in en zie het huis aan het eind daarvan, aan de overkant, over zijn volle breedte, met dubbele knik en al, in de als eerste aangelegde bocht van de toen fonkelnieuwe Herengracht. En stel met verbazing vast dat de toren van de Westerkerk (die pas in 1631 voltooid werd) er in rechte lijn achter ligt. Alsof het huis dat van begin af aan geweten heeft.

Nicolaas Matsier

Foto's Jan Derwig

Woonhuizen Stellinghof, Vijfhuizen

Rijkdom door *net* iets meer te doen

**LESS IS MORE. DECENNALANG
GALMDE DE LIJFSPREUK VAN
LUDWIG MIES VAN DER ROHE
OVER DE AARDBOL. DENK AAN
DE MEESTER VAN HET MINIMA-
LISME EN VISIOENEN VAN ZWE-
VENDE DOZEN EN VAN BETON,
STAAL EN GLAS DOEMEN OP.
MAAR 'BEINAH NICHTS' IN BAK-
STEEN? DAT LIGT ALLERMINST
VOOR DE HAND.**

Toch bestaat het, bewijst het in Amsterdam gevestigde bureau Wingender Hovenier Architecten, een jong bureau dat onlangs door de Amsterdamse architectuurgalerie Arcam samen met een aantal anderen werd bestempeld tot belofte voor de toekomst. Hun woningen zijn even swingend en elegant als strak en sober, op het minimalistische af. Niet voor niets streven zij naar eenduidigheid en zo min mogelijk poespas. 'Als het even kan proberen wij het aantal details te verminderen,' bevestigt Joost Hovenier (1963) in zijn kantoor met uitzicht over de daken van de stad. 'Dat geeft de verfijning waarnaar wij streven.' Anders dan hun illustere voorganger Mies van der Rohe wil Wingender Hovenier geen gebouwen die zweven en zich loszingen van hun omgeving. Naast verfijning hechten zij aan een duidelijke relatie tussen gebouw en locatie, tussen gebouw en landschap en aan een stevige, stedenbouwkundige vorm. Vandaar dat de architecten een zwak hebben voor steen, of het nou hardsteen is, beton met marmertoeslag of baksteen. De vraag of het wel 'bon ton' is voor een jong, talentvol bureau om zich in te laten met baksteen, wijst Hovenier resoluut van de hand: 'Oninteressant. Dat is voor ons totaal geen issue. We houden ons niet bezig met mode.'

Foto's: Theo Baart

Woonhuizen Stellinghof, Vijfhuizen

Woonhuizen Stellinghof, Vijfhuizen

Hovenier en zijn compagnon Jan Peter Wingender (1965) begonnen in 1995 voor zichzelf. Met studie-opdrachten probeerden zij de eerste jaren de aandacht op zich te vestigen. Met succes: In 1997 wonnen zij een prijsvraag in Vijfhuizen, Noord-Holland. Het dorp van 650 woningen zou worden uitgebreid met evenzoveel huizen. 'Zorg ervoor dat die enorme nieuwbouwwijk het oorspronkelijke dorp niet verplettert,' was de vraag van de gemeente Haarlemmermeer. Doodeenvoudig was hun antwoord. 'Normaal zijn huizen 5,4 meter breed en 10 meter diep. De smalle kant grenst aan de straat, de brede kant grenst aan de burens. Dat vonden wij raar in een dorp. Daar wil je juist een achter- en een voortuin van tien meter en zo min mogelijk burens. Dus hebben wij de woningen een kwartslag gedraaid.' Het principe sprak aan. Ze kregen met drie andere bureaus, waaronder S333, een vervolgoopdracht voor 92 woningen. Liesbeth van der Pol werd aangesteld als stedenbouwkundige. Veel pleinen bedacht Van der Pol teneinde de nieuwbouw te verweven met het aangrenzende, oude dorpscentrum. Hout, staal en veel glas wilde ze voor de bebouwing. Vanwege een 'lichtvoetige, eigentijdse' uitstraling en zo veel mogelijk contact met het polderlandschap. Anders dan de anderen koos Wingender Hovenier voor baksteen. 'Wij vonden het juist voor de hand liggen om met baksteen te werken. Dat veroudert veel mooier dan plaatmateriaal en straalt bovendien duurzaamheid en stevigheid uit. We hebben het wel bewust lichtvoetig ingezet.' De luchtige, langgerekte dorpshuizen sieren sinds vorig najaar Vijfhuizen. Soms staan ze twee aan twee langs de weg, soms zijn ze met z'n vieren geschakeld: zachtgele vlakken van baksteen afgewisseld met verdiepingshoge ramen en deuren en opvallende, horizontale staalprofielen. Af en toe verrijst een carport onder een overkragende verdieping of schiet een dakopbouw in de lucht. Ook de uitbreidingsset is afkomstig van Wingender Hovenier en met opzet aan de kopse kanten gezet. 'Dat komt de elegantie ten goede.' Om de lengtewerking van de huizen te accentueren zijn de bakstenen extra lang (30 x 6 cm) en is de stootvoeg open. Ook de knipvoeg is anders dan normaal. 'Vaak zitten die verticale voegen op de hoeken van een gebouw, waardoor dat gebouw in losse muren uiteenvalt. Het lijkt

Woonhuizen De Aker, Amsterdam

De Aker, Amsterdam

dan net of de baksteen er prefab is opgezet. Dat vinden wij lelijk. Daarom hebben we van twee voegen één gemaakt en de knipvoeg in het midden van de zijgevel geplaatst. De stevigheid, de massa die zo ontstaat, vormt een subtiel contrast met de luchtigheid van de vlakken.'

Ze zijn dan wel minimaal, maar op de details komt het aan. Daarom hebben de architecten in Vijfhuizen vier jaar lang bovenop hun plan gezeten.

De bouwsector is aan de ene kant buitengewoon welwillend als het om persoonlijke keuzes gaat, bemerkte Hovenier. Aan de andere kant is het een traditionele sector. Vooral op het gebied van baksteen bestaan sterke vooroordelen. Toen het bureau opperde om de stootvoegen open te laten, brak 'de hel los'. Door de gaten tussen de stenen zouden vocht en insecten zich achter het metselwerk vestigen, meende de aannemer. Maar Wingender Hovenier was op de zaak voorbereid en had van tevoren onderzoek laten doen. Wat blijkt? Er komt inderdaad meer water achter de stenen, maar juist vanwege de opening tocht het er met dezelfde vaart weer uit. Sterker nog, de ventilatie blijkt beter bij open stootvoegen. En spinnen en wespen denken er niet aan om in de tocht hun nesten te bouwen. De open stootvoegen zijn inmiddels een feit. Maar de eveneens felbegeerde, diep doorgestreekte lintvoeg is er niet doorgekomen.

Jammer, vindt Hovenier. Vijfhuizen is het tweede project van het bureau, maar ook in andere plannen is gekozen voor baksteen. Niet zomaar baksteen, maar ruige steen in wollige aardkleuren voor twee woontorens aan de Oostelijke Handelskade in Amsterdam, gemetseld in diepe reliëfstructuur en doorsneden met betonnen banden. Voor woningen in de Aker, een uitbreidingswijk bij Amsterdam, is een zeer donkere handvorm baksteen gekozen met diepe voegen en verdiepte spiegelvlakken rond de ramen. In het eerste geval accentueert de steen de ruigheid van dit voormalige havengebied, in het tweede geval wilden de architecten met een stoere gebouwvorm en een

ingetogen materiaal rust en herkenning brengen in een door diversiteit getekende nieuwbouwwijk.

De experimentele toepassing van baksteen komt niet voort uit loze vernieuwingsdrang, beklempt Hovenier. 'Vernieuwing op zich vinden wij niet zo interessant. Het is niet 'anders doen om het anders doen'. Het gaat om de rijkheid die ontstaat wanneer je meer moeite doet, om de extra laag die het spannend maakt. Onze architectuur is nogal sober en ingetogen. Als je niet uitkijkt, wordt het saai en die grens willen we niet overschrijden.'

Marina de Vries

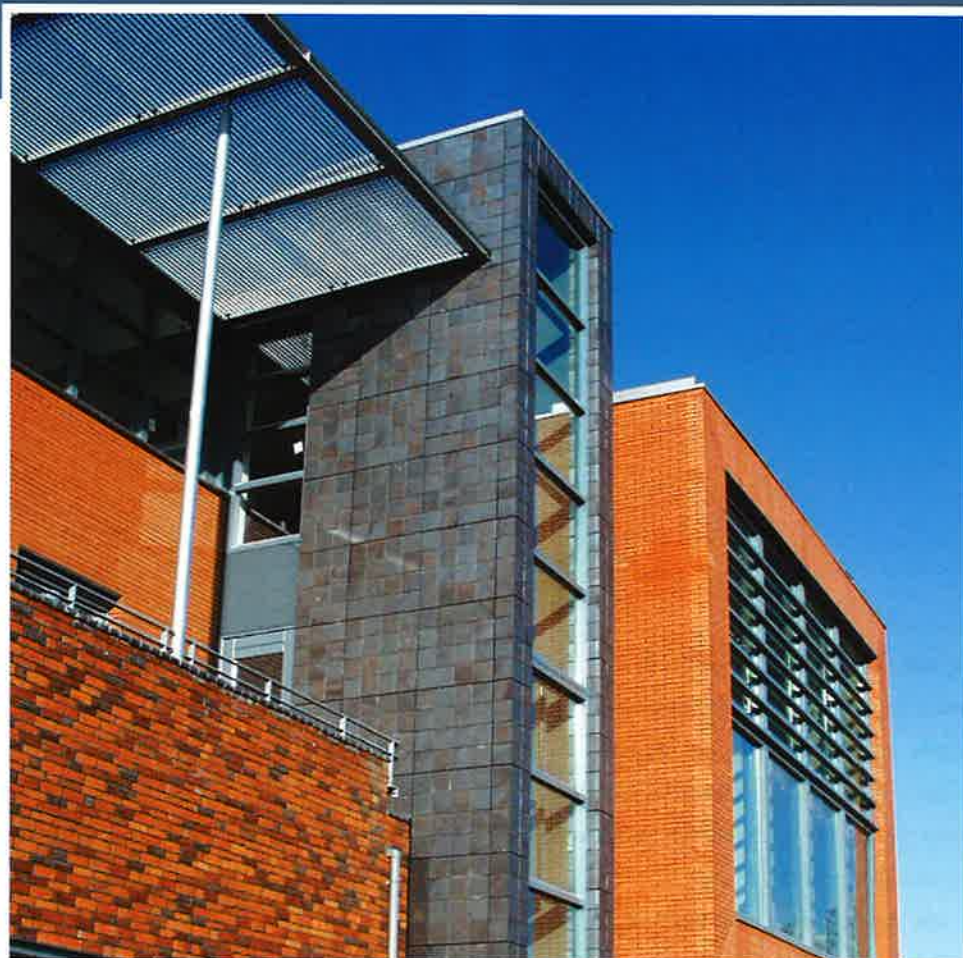

Nieuw Keramisch Huis biedt onderkomen aan KNB

Een architect heeft haar zinnen gezet op een speciale steen, zeg een Bastognekoek-achtig exemplaar. Blijkt dat die steen na enkele jaren niet meer leverbaar is – en dus moet er een alternatief worden gezocht. Dit voorbeeld haalde Vera Yanovshtchinsky, architecte uit Den Haag aan, om te laten zien welke discrepantie er kan voorkomen tussen droom en daad. Het is het schuurrandje van de praktijk. Yanovshtchinsky, die sprak op het symposium bij de opening van het nieuwe Keramisch Huis op 26 maart jl. in Velp, houdt er van te experimenteren met verschillende steensoorten, om precies dat effect te krijgen dat haar voor ogen staat, soms glad, dan weer ruw.

Paul Ummels, sales and marketingdirecteur van CRH Kleiwarenbeheer te Neer, sprak over het grote assortiment dat bij de Nederlandse baksteenfabrikanten verkrijgbaar is. Technisch onderzoek en productvernieuwing heeft geresulteerd in een rijkdom aan kleuren en texturen. Op die manier trachten fabrikanten in te spelen op de wensen van de architecten. Het is tevens een manier om zichzelf te onderscheiden. Architecte Yanovshtchinsky juicht die variëteit toe. 'Als je ziet dat een architect een bepaald type steen heeft gebruikt, wil je dat in je eigen werk natuurlijk niet herhalen. Je wilt je onderscheiden. Meer keuze is daarom heel verstandig van de industrie.'

Het Keramisch Huis in Velp, het nieuwe onderkomen van het Technisch Centrum voor de Keramische Industrie (TCKI) en het Koninklijk Verbond van Nederlandse Baksteenfabrikanten (KNB), etaleert in zichzelf de mogelijkheden van het materiaal. Architect Bart Weusten ontwierp twee vleugels met verschillende bakstenen; glad en gelijmd aan de rivierkant en ruw, gemêleerd en gemetseld aan de industriekant. Het gebouw

kijkt uit over uiterwaarden van de IJssel en het industrieterrein De Beemd. In het hart van het gebouw golft een trap in een vide, die gebruikt wordt als een ontmoetingsplaats. Weusten, derde spreker op het symposium, zei beducht te zijn geweest voor het maken 'een collage van materialen', iets waartoe de gebruikers van het gebouw makkelijk aanleiding zou hebben kunnen geven. Hij heeft zich daarom ingehouden, maar legde desondanks grote keramische platen op de vloer, maakte een stenen sierrand rondom een groot venster en markeerde een hoek met dakpannen. Toen hij onlangs kwam aanrijden, was die hoek helemaal rood uitgeslagen. 'Ik schrok me dood, ik dacht dat de pannen waren verkleurd.' Maar een bouwvakker bleek elke pan stuk voor stuk aan de gevel te hebben vastgeschroefd. Daardoor had het steengruis zich vastgezet op de dakpan. Na een regenbui was dat onbedoelde effect echter weggewist.

ADRESGEGEVENS

Het Koninklijk Verbond van Nederlandse Baksteenfabrikanten (KNB) heeft na 25 jaar zijn onderkomen in De Steeg verlaten en een nieuwe locatie op het Bedrijvenpark De Beemd in Velp betrokken. Dit volledig uit baksteen opgetrokken gebouw heeft een voorbeeldfunctie voor architecten en andere gebruikers van keramisch bouw materiaal.

De nieuwe adresgegevens zijn:

Bezoekadres:
Florijnweg 6
6883 JP VELP (Gld.)

Postadres:
Postbus 153
6880 AD VELP (Gld.)

T + 31 26 384 56 30
F + 31 26 384 56 31
E knb@knb-baksteen.nl
I www.knb-baksteen.nl

IB2MaC voor het eerst in ons land

INTERNATIONALE CONFERENTIE OVER METSELWERK

Metselwerk heeft in bijna alle architectuurstijlen een rol gespeeld. Ook in de toekomst zullen metselwerkconstructies de gebouwde omgeving mede blijven bepalen.

De uitvoering van metselwerkconstructies is al eeuwenlang handwerk. Tijdens de laatste decennia komen er echter steeds minder geschoolde metselaars beschikbaar. Het groeiend tekort aan metselaars alsmede de gewenste hogere bouwsnelheid kan de toekomstige toepassing van metselwerk in gevaar brengen. Naar aanleiding van deze ontwikkelingen hebben bouwbedrijven samen met de baksteenindustrie researchprogramma's opgezet voor nieuwe bouwtechnieken met metselwerk. De resultaten hiervan worden reeds toegepast in de bouw waar met name lijmwerk, droge stapeltechnieken en automatisering een prominente positie innemen. Het zwaartepunt ligt echter op de ontwikkeling van prefab-metselwerk.

De 13e editie van de International Brick/Block Masonry Conference (IB2MaC) vindt van 4 tot en met 7 juli plaats in het RAI Congrescentrum in Amsterdam. Architecten kunnen op dit congres kennis nemen en inspiratie opdoen van de vele nieuwe mogelijkheden op het gebied van metselwerk uit de hele wereld. Tijdens de conferentie komen alle aspecten van metselwerk aan de orde. Conferentiebijdragen zijn onder meer historisch metselwerk en materiaaleigenschappen, metselwerk in de architectuur, experimenteel en numeriek onderzoek, geprefabriceerd metselwerk en automatisering en normering.

Govert Koers

Over veel zaken heeft KNB technische brochures beschikbaar. Klik op www.knb-baksteen.nl of bel, tijdens kantooruren, (026) 384 56 30

De eerste International Brick/Block Masonry Conference (IB2MaC) was in 1967 in Austin Texas (USA). Aan het rijtje Berlijn (1991), Calgary (1994), Shanghai (1997) en Madrid (2000) wordt nu Amsterdam (2004) toegevoegd. Er worden zo'n driehonderd deelnemers verwacht op deze conferentie. De organisatie van de vierdaagse bijeenkomst in de RAI is in handen van de groep Constructief Ontwerpen (faculteit Bouwkunde) van de Technische Universiteit Eindhoven (TU/e). Voor meer informatie kan men terecht op de site: www.13-IBMaC.bwk.tue.nl

Koninklijk Verbond —
van Nederlandse —
Baksteenfabrikanten —

'Baksteen' is het vakblad van het Koninklijk Verbond van Nederlandse Baksteenfabrikanten (KNB) en verschijnt in controlled circulation driemaal per jaar. Het blad belicht trends in en opvattingen over baksteen en architectuur.